

Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, ως ορθόδοξος φωτιστής

Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου

Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός είναι μια μεγάλη προσωπικότητα με διαχρονική αξία και σπουδαιότητα. Έχουν γραφή πάρα πολλά κείμενα γι' αυτόν, αλλά ακόμη παραμένει ανεξάντλητος.

Η μνήμη του τιμάται την 24η Αυγούστου, διότι τότε μαρτύρησε στην Βόρειο Ήπειρο, αλλά ακριβώς επειδή η προσωπικότητά του είναι διαχρονική, γι' αυτό και πάντοτε μπορούμε να κάνουμε λόγο για την ιερά αυτή μορφή.

Άλλωστε, εδώ στην Ρούμελη, όπου γεννήθηκε, μεγάλωσε, δίδαξε σε Σχολεία και αργότερα περιόδευσε, παραμένει ισχυρά η μνήμη του.

Θα ήθελα στην συνέχεια να παρουσιάσω μερικές σκέψεις γύρω από το παιδευτικό έργο του αγίου Κοσμά.

1. Έχω μελετήσει πολλές βιογραφίες που αναφέρονται στον άγιο Κοσμά, και σχεδόν όλη την βιβλιογραφία. Και έχω παρατηρήσει ότι πολλές από αυτές αναφέρονται στο ότι ο άγιος Κοσμάς ήταν ένας εκπρόσωπος του διαφωτισμού. Τον ονομάζουν διαφωτιστή.

Αυτό γίνεται, γιατί το έργο του αγίου Κοσμά ήταν σημαντικό, αφού σε μια περίοδο όπου στην χώρα μας υπήρχε αγραμματωσύνη, εκείνος ασχολήθηκε με τα γράμματα, την παιδεία, την ίδρυση σχολείων. Και είναι γνωστό ότι με την παιδεία ασχολήθηκε και ο δυτικός διαφωτισμός, που αναπτύχθηκε την εποχή εκείνη (18ος αιώνας) στην Δύση και έδωσε μεγάλη ώθηση στην παιδεία και

πρότεινε νέους τρόπους αγωγής και διδασκαλίας. Ακριβώς για τον λόγο αυτόν ισχυρίζονται ότι ο άγιος Κοσμάς ήταν ένας διαφωτιστής και βέβαια πρόδρομος του Κοραή και τόσων άλλων Ελλήνων διαφωτιστών.

Βέβαια, ο άγιος Κοσμάς ασχολήθηκε με την ίδρυση Σχολείων και επεδίωξε να μάθουν τα Ελληνόπουλα γράμματα. Είναι σημαντική μια επιστολή που απέστειλε το έτος του μαρτυρίου του, δηλ. το 1779, στον αδελφό του Χρύσανθο που ήταν Σχολάρχης στην Νάξο. Μεταξύ των άλλων έγραφε: "Τα κατ' εμέ δε και περί εμέ φαίνονται πολλά και απίστευτα εις τους πολλούς και μήτε εγώ δύναμαι να τα καταλάβω. Τόσον δε μόνον λέγω σοι, δια να δοξάσης τον Κύριον και να χαρής, ότι γίνεται αρκετή μετάνοια εις τους αδελφούς. Έως τριάκοντα επαρχίας περιήλθον, δέκα σχολεία Ελληνικά εποίησα, διακόσια δια τα κοινά γράμματα, του Κυρίου συνεργούντος και τον λόγον βεβαιούντος δια τινων επακολουθησάντων σημείων". Εδώ φαίνεται ανάγλυφα όλο το έργο του αγίου Κοσμά του Αιτωλού, καθώς επίσης ότι γινόταν με την συνέργεια του Θεού, και διάφορα θαύματα.

Όμως, παρά την εξωτερική αυτή ομοιότητα του έργου του αγίου Κοσμά με την κίνηση του διαφωτισμού, που γινόταν εκείνη την εποχή παράλληλα στην Ευρώπη, υπάρχει τεράστια διαφορά ως προς το περιεχόμενο της παιδείας που δίδασκε τόσο ο δυτικός διαφωτισμός όσο και ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός.

2. Ο Kenneth Gergen, που ασχολήθηκε επισταμένως με τις κινήσεις που έγιναν στον δυτικό χώρο, ήτοι τον διαφωτισμό, τον ρομαντισμό, τον μοντερνισμό και τον μεταμοντερνισμό, αναφερόμενος στον διαφωτισμό λέγει ότι ήταν μια κίνηση η οποία στηριζόταν στην λογική και την παρατήρηση, η οποία προέρχεται από τις αισθήσεις. Είναι γνωστόν ότι ο διαφωτισμός είχε πολλές εκφράσεις όπως τον αγγλικό διαφωτισμό, που διακρινόταν για τον φιλοσοφικό εμπειρισμό και βασική του θεώρηση ήταν "ουδέν εν τη νοήσει ό μη πρότερον εν τη αισθήσει", επίσης είναι ο λεγόμενος γαλλικός διαφωτισμός, που συνδεόταν με τον υλισμό και την αθεΐα, είναι ο γερμανικός διαφωτισμός, που συνδέθηκε κυρίως με τον ιδεαλισμό και ο ιταλικός διαφωτισμός που εκφράστηκε κυρίως ως αντικληρικαλισμός, ως μία κίνηση εναντίον του Κλήρου. Επίσης, ο μετριοπαθής ελληνικός διαφωτισμός, με πατριάρχη τον Αδαμάντιο Κοραή, εκφράστηκε ως κίνηση επιστροφής στις ρίζες της Αρχαίας Ελλάδος με μια ειρωνική νοοτροπία και αντίδραση προς τον λεγόμενο βυζαντινισμό.

3. Η διδασκαλία και το έργο του αγίου Κοσμά του Αιτωλού δεν έχει καμμία σχέση με όλη αυτήν την κίνηση του διαφωτισμού που παρατηρήθηκε στον δυτικό χώρο. Ο ίδιος κινείται μέσα στα πλαίσια της ελληνορθόδοξου παραδόσεως, της οποίας κέντρο είναι ο Θεός και η Εκκλησία Του. Ο άγιος Κοσμάς ομιλεί για την Αγία Τριάδα, για την ενανθρώπιση του Χριστού, για την μεγάλη αξία της Παναγίας, για τους αγίους, για την προσευχή και μάλιστα την λεγομένη νοερά προσευχή, για την κάθαρση της καρδιάς από τα πάθη. Κέντρο της διδασκαλίας του δεν ήταν η λογική και οι αισθήσεις, ούτε ο λεγόμενος ντεϊσμός και η φυσιοκρατία, αλλά ο Θεός και ο τρόπος με τον οποίον ο άνθρωπος θα φθάση στην κοινωνία μαζί Του.

Βέβαια, προτρέπει τους Χριστιανούς να ιδρύουν Σχολεία, βλέποντας την αγραμματοσύνη των Ελλήνων. Καταφέρεται εναντίον της αγραμματοσύνης, και μάλιστα τα παιδιά που είχαν υλικά αγαθά, αλλά ήταν αγράμματα τα ονόμαζε "γυρουνόπουλα", αλλά όμως το περιεχόμενο της παιδείας ήταν εντελώς διαφορετικό και αντίθετο από εκείνο του διαφωτισμού. Θα μνημονεύσω τρία χαρακτηριστικά σημεία που δείχνουν ότι ο άγιος Κοσμάς ήταν ξένος προς τον δυτικό διαφωτισμό.

Πρώτον επεδίωκε την ίδρυση Σχολείων, αλλά όριζε και το περιεχόμενο και τον σκοπό των Σχολείων. Έλεγε:

"Σάς λέγω και άλλο αν θέλετε να με σκλαβώσετε. Έχω ένα φυσικόν ιδίωμα εγώ: από μικρόν παιδίον οπού ήμουνα αγαπούσα τα μικρά παιδιά και όταν βλέπω κανένα παιδίον με φαίνεται να ανοίξω την καρδιαν μου νάν το βάλω μέσα. Ανίσως και θέλετε να με σκλαβώσετε, δεν ημπορείτε με άλλον τρόπον παρά αν θέλετε να μου χαρίσετε τα παιδιά σας. Εγώ νάν τα εύχωμαι, να παρακαλώ τον Θεόν να ζήσουν, να προκόψουν και η ευγένειά σας νάν τα θρέφετε, νάν τα έχωμε μαζί. Σάς βαστάει η καρδιά σας να μου τα χαρίσετε; -Χάρισμά σου, άγιε του Θεού. -Με εσκλαβώσετε, αδελφοί μου, τώρα οπού και το αίμα μου να χύσω δια την αγάπην σας, δεν με φαίνεται τίποτες.

Καλά, η ευγένειά σας μου εχαρίσετε τα παιδιά σας, αμή εγώ τί έχω να σάς χαρίσω; Σάς παρακαλώ, να ειπήτε χριστιανοί μου, δια εκείνους οπού μου εχάρισαν τα παιδιά τους, τρεις φορές: Ο Θεός συγχωρήσοι και ελεήσοι αυτούς.

Ένας άνθρωπος θέ να σε φιλεύση. Τί είσαι καλύτερα ευχαριστημένος; Να σου δώση δέκα λειτουργίες μουχλιασμένες ή μία να είναι γερή και καλή; Καλά παιδιά μου, μου εχαρίσετε τα παιδιά σας, αμή να ιδούμεν, έχετε και σχολείον οπού να διαβάζουν,

να μανθάνουν γράμματα τα παιδιά σας; –Δεν έχουμε, άγιο του Θεού. –Τέτοια παιδιά αγράμματα μου ευχαρίσετε; Τί τα θέλω; Χάρισμά σας. Παιδιά ωσάν τα γουρουλόπουλα να έχω δεν το καταδέχομαι, διατί είμαι υπερήφανος. Χάρισμά σας. Ωσάν θέλετε χαρίσετέ μου και ένα σχολείον εδώ εις τη χώραν σας να μανθάνουν τα παιδιά μας γράμματα, να ηξεύρουν που περιπατούνε και τότε νάν τα εύχωμαι να ζήσουν, να προκόψουν.

Αμή δεν είναι καλά να βάλετε όλοι σας να κάμετε ένα ρεφενέ, να βάλετε και επιτρόπους νάν το κυβερνούν το σχολείον, να βάνουν διδάσκαλον να μανθάνουν όλα τα παιδιά και πλούσια και πτωχά χωρίς να πληρώνουν; Διατί από το σχολείον μανθάνομεν το κατά δύναμιν τί είναι Θεός, τί είναι αγία Τριάς, τί είναι άγγελοι, αρχάγγελοι, τί είναι δαίμονες, τί είναι παράδεισος, τί είναι Κόλασις, τί είναι αμαρτία, αρετή. Από το σχολείον μανθάνομεν τί είναι αγία Κοινωνία, τί είναι Βάπτισμα, τί είναι το άγιον Ευχέλαιον, ο τίμιος Γάμος, τί είναι ψυχή, τί είναι κορμί, τα πάντα από το σχολείον τα μανθάνομεν, διατί χωρίς το σχολείον περιπατούμεν εις το σκότος. Καλύτερα να έχης εις την χώραν σου σχολείον ελληνικόν παρά να έχης βρύσες και ποταμούς, διατί η βρύσις ποτίζει το σώμα, το δε σχολείον ποτίζει την ψυχήν, το σχολείον ανοίγει τές εκκλησίες, το σχολείον ανοίγει τα μοναστήρια. Ανίσως και δεν ήτανε σχολεία, που ήθελα εγώ να μάθω να σάς διδάσκω;

Εγώ, χριστιανοί μου, έφθειρα την ζωήν μου εις την σπουδήν σαράντα πενήντα χρόνους, εγώ εδιάβασα και περί ιερών και περί ασεβών και περί αθέων και περί αιρετικών, τα βάθη της σοφίας ερεύνησα. Όλες οι πίστες είναι ψεύτικες, κάλπικες, όλες του Διαβόλου. Τούτο εκατάλαβα αληθινόν, θείον, ουράνιον, σωστόν, τέλειον και δια λόγου μου και δια λόγου σας, πώς μόνη η πίστις των ευσεβών και ορθοδόξων χριστιανών είναι καλή και αγία, το να πιστεύωμεν και να βαπτιζώμεθα εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του αγίου Πνεύματος"1.

Δεύτερον, ο άγιος Κοσμάς δεν είχε την αίσθηση ότι ήταν ένας πρωτοπόρος διαφωτιστής, αλλά ότι ήταν ένας Απόστολος Ιησού Χριστού. Ο δυναμικός λόγος του, που δημιουργούσε μετάνοια και επιστροφή στον Θεό, και τα θαύματα τα οποία επιτελούσε δείχνουν αυτήν την πραγματικότητα. Αλλά στις ομιλίες του φαίνεται πολλές φορές ότι θεωρούσε τον εαυτό του, παρά την αναξιότητά του, έναν Απόστολο. Το λέγει βέβαια πολύ ταπεινά, ουσιαστικά μας θυμίζει το χωρίο του Αποστόλου Παύλου "εγώ γαρ ειμί ο ελάχιστος των αποστόλων, ός ουκ ειμι ικανός καλείσθαι

απόστολος” (Α' Κορ. ιε', 9). Αφού αναφέρεται στο πώς εργάζονταν οι άγιοι Απόστολοι στην συνέχεια λέγει:

“Πρέπον και εύλογον ήτον, αδελφοί μου, να είχα και εγώ την καρδιαν μου καθαράν, ωσάν τους αγίους Αποστόλους, εδώ οπού αξιώθηκα και ήλθα εις την ευλογημένην σας χώραν και σάς απέλαυσα και με εδεχθήκετε ως Απόστολον του Χριστού μας, να έχω εκείνην την χάριν του παναγίου Πνεύματος να ευλογήσω την χώραν σας, μα δεν την έχω, επειδή και είμαι αμαρτωλός. Πλήν αποτολμώ και παρακαλώ τον γλυκύτατόν μου Ιησούν Χριστόν και Θεόν, καθώς ευσπλαγχνίσθη τότε δια μέσου των αγίων Αποστόλων, έτσι και τώρα να ευσπλαγχνισθή ο Κύριος δια πρεσβειών της Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και αειπαρθένου Μαρίας και πάντων των Αγίων και δι' ευχών του πανιερωτάτου αυθέντου και δεσπότου ημών και των αγίων ιερέων, να στείλη ουρανόθεν την χάριν του και την ευλογίαν του να ευλογήση και αυτήν την χώραν και όλα τα χωρία των χριστιανών, να ευλογήση τα σπίτια σας και να ευλογήση και τους άνδρας και τας γυναίκας, τα παιδιά σας, τα πράγματά σας και τα έργα των χειρών σας. Και πρώτον, αδελφοί μου, άμποτε να ευσπλαγχνισθή ο Κύριος να συγχωρήση τα αμαρτήματά σας, ανίσως έχετε ωσάν εμένα, ειδέ και δεν έχετε να σάς φυλάγη να μη κάμετε, και να φυτεύση και να ριζώση εις την καρδιαν σας την ειρήνην, την αγάπην, την ομόνοιαν, την πραότητα, την θερμήν πίστιν, την ορθήν εξομολόγησιν και να σάς αξιώση να περάσετε και εδώ καλά, ειρηνικά, ηγαπημένα και εις αυτήν την ματαίαν ζωήν και μετά ταύτα να πηγαίνετε και εις τον Παράδεισον, εις την πατρίδα μας την αληθινήν, να χαίρεσθε και να ευφραίνεσθε, να δοξάζετε την αγίαν Τριάδα”2.

Τρίτον. Ο άγιος Κοσμάς, από ό,τι φαίνεται στις ομιλίες του, είχε σαφή γνώση ότι ήταν προφήτης και μάλιστα ο ίδιος ο προφήτης Ηλίας. Ομιλώντας για τον Αντίχριστο, που σαφώς τον εντοπίζει γενικά στην ύπαρξη των Εβραίων που τον πολεμούσαν και τελικά τον θανάτωσαν, λέγει:

“Ο Αντίχριστος αδελφοί μου, είναι άνθρωπος, οπού έχει κακήν γνώμην, κακήν προαίρεσιν και κατοικάει μέσα ο Διάβολος εις την καρδιαν του και λέγει πώς είναι Θεός και ο Αντίχριστος θέ να θανατώση τον προφήτην Ηλίαν. Εγώ, αδελφοί μου, εξετάζοντας έμαθα και εκατάλαβα πώς ο προφήτης Ηλίας ήλθε και ο Αντίχριστος ήλθε και εθανάτωσε τον προφήτην Ηλίαν. Ο προφήτης Ηλίας, χριστιανοί μου, είναι ζωντανός τόσες χιλιάδες χρόνους και ηξεύρει ο Θεός που τον έχει φυλαγμένον έως την

σήμερα. Ανίσως και θέλετε να μάθετε που ευρίσκεται, εδώ κοντά είναι και αυτός: τα λόγια όπου σάς λέγω εκείνου είναι”3.

Σε άλλη ομιλία του είναι πιο εκφραστικός:

“Ο προφήτης Ηλίας, χριστιανοί μου, όταν θα έλθη να διδάξη, δεν θα φανερωθή εις τον κόσμον ως λέγει το άγιον Πνεύμα. Μόνον δύο πράγματα θα φανερωθούν: ο ζήλος του και το κήρυγμά του. Και των δύο αυτών με κατέστησεν άξιον ο Θεός και μου τα εδώρησε με το άπειρόν του έλεος”4.

Επειδή είχε αυτήν την αίσθηση γι’ αυτό και προέτρεπε, όταν οι Χριστιανοί έρχονταν να του ασπαστούν το χέρι, να ψάλλουν το απολυτίκιο του Προφήτου Ηλία. Λέγει σε μια ομιλία του:

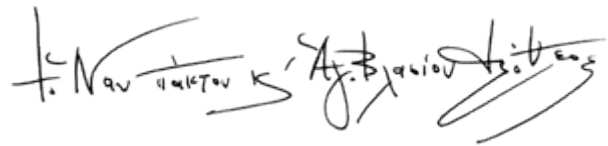
“Τώρα η ευγένειά σας έχετε σκοπόν να μου φιλήσετε το χέρι. Ο πανάγαθος Θεός να σάς ευλογήση. Και αν πέσετε όλοι απάνου μου, εγώ αποθαίνω. Αμή δεν είναι καλύτερα να φιλήσετε την εικόνα του Ιησού Χριστού μας και να τον παρακαλέσετε να με φυλάγη από τές παγίδες του Διαβόλου και μάλιστα των Εβραίων, οπού εξοδιάζουν χιλιάδες πουγγιά δια να με θανατώσουν; Και εγώ σάς εύχομαι. Μά πάλιν, παιδιά μου, δια να μη σάς πικράνω, σταθήτε δεξιά και αριστερά και εγώ το δίνω το χέρι μου. Και μη το πιάνετε και με τραβάτε ένας εδώ και άλλος εκεί, διατί με ξεπλατίζετε και αποθαίνω, άνθρωπος είμαι και εγώ, δεν είμαι άγγελος. Και μη φωνάζετε και με ξεκουφάινετε. Κάμετε στράτα, χριστιανοί μου. Ομπρός όλοι οι άγιοι ιερείς και οι ψαλτάδες ψάλλοντες το “Ένσαρκος Άγγελος””5.

Συμπερασματικά, ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός δεν ήταν ένας δυτικός διαφωτιστής, ούτε πρόδρομος του Κοραή, αλλά ένας ορθόδοξος φωτιστής. Η διδασκαλία και το έργο του απέβλεπε στην μετάνοια του λαού, με την επιστροφή στον Θεό, την γνώση και εφαρμογή της διδασκαλίας του Χριστού, την εμμονή στην ζωή της Εκκλησίας.

Εφέτος, εορτάζουμε τα διακόσια είκοσι χρόνια από το μαρτύριο του αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Η διδασκαλία του μεγάλου αυτού εθναποστόλου και ιεραποστόλου, κυρίως όμως το αίμα του που χύθηκε, μας παραγγέλλουν: “Ορθόδοξοι Χριστιανοί, παραμείνατε πιστοί στις πατρικές παραδόσεις, ακολουθείτε την διδασκαλία του Χριστού, των Αποστόλων και των Πατέρων, χρησιμοποιείτε μια παιδεία που δεν έχει σχέση με την λογικοκρατία, τον αισθησιασμό και τον φιλοσοφικό εμπειρισμό, ούτε με την αθεΐα και την άκρατη τεχνολογία, αλλά με τον αποκαλυπτικό λόγο. Μια τέτοια παιδεία μπορεί να σάς κρατήσει ελευθέρους από την παγκοσμιοποίηση του πολιτισμού και την επιπεδοποίηση της ζωής.

Μια τέτοια παιδεία είναι δυνατή όχι μόνον να σάς διαφυλάξει με την ανθρωπιά, αλλά και να αλλοιώσει και τις άλλες παραδόσεις, δυτικές και ανατολικές”.

Αφέντη μας Πατρο-Κοσμά, βοήθησέ μας όλους, να βαδίσουμε στα ίχνη σου και να εγκολπωθούμε την δική σου διδασκαλία που προσφέρει νόημα ζωής. Αμήν.

Fr. Nektarios of the Holy Mountain

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2000